

הצעה לפתרון בגרות בספרות, חורף תש"ע

נכתב ע"י רם פרנקל, מורה לספרות

פרק ראשון: סיפור קצר

סיפורים קצרים ונובלות מאת עגנון

1) שאלת אחריות האדם למעשיו עומדת במרכזם של סיפורים קצרים ונובלות מאת עגנון. הסבר כיצד באה שאלה זו לידי ביטוי בהתנהגותה ובמחשבותיה של הדמות המרכזית בסיפור קצר או בנובלה מאת עגנון שלמדת.

תשובה על פי "האדונית והרוכל"

מבנה התשובה:

א] יש להראות את המורכבות. החלק הראשון צריך להביא דוגמאות לכך שהרוכל שולט בגורלו ואחראי למעשיו ולתוצאותיהם (אירועים שקורים לו).
ב] בחלק השני צריך להביא דוגמאות לכך שהגורל שולט ברוכל, והוא אינו יכול לשנות את השתלשלות האירועים ואינו שולט באירועים שקורים לו.
ג] יש לסיים במסקנה אישית מבוססת.

הרוכל לא שולט בגורלו ואינו אחראי למעשיו:

- 1) הרוכל הגיע במקרה אל בית האדונית. הוא ניסה למצוא דרכו ביער ובמקרה הגורל רצה ששוב יגיע מבלי להתכוון אל בית האדונית.
- 2) הרוכל אינו שולט באיתני הטבע ובתנאי מזג האוויר הקשים. לא הייתה לו ברירה אלא לבקש מחסה בבית האדונית מהסופה שהשתוללה בחוץ.
- 3) ההצלה היא יד הגורל: במקרה יצא הרוכל החוצה בדיוק כשהאדונית ניסתה לרצחו. במקרה בחוץ דמו התקרר כך שדמו לא היה טעים להלני כשניסתה לנעוץ שיניה בגרונו.
- 4) גם מות האדונית לא היה אירוע שבשליטת הרוכל. הלני הרגה עצמה בטעות. למרות ניסיונותיו להצילה, יוסף לא הצליח בכך למזלו... אחרת, אולי הייתה מנסה הלני לרוצחו שוב ואף מצליחה.

הרוכל שולט בגורל:

- (1) יוסף נמשך לסכנה. הרי ההיגיון אומר שיבחר לעצמו מקום הומה ומאוכלס למכור בו סחורה. זו בחירה של יוסף להתרחק מכל ישוב אל לב היער שם ממוקם ביתה הנידח והמסתורי של האדונית. אדם נורמאלי היה מתנהג אחרת.
- (2) בכל רגע הרוכל יכול לעזוב את בית האדונית. אף אחד לא קשר אותו באזיקים למקום. יש לו בחירה, אך הוא בוחר להישאר עם מנעמי החיים וקורת הגג של האדונית. ההחלטה אם לעזוב ולהציל חייו היא בשליטתו. העובדה שיוסף התפתה לאישה נוכריה ואף התבולל היא לגמרי בשליטתו המכוונת. הוא זה שמעדיף חיי הנאה פיסית יותר מאשר לדבוק באמונתו ודתו. האלוזה ליוסף התנ"כי מדגישה בהקבלה ניגודית עד כמה הרוכל חלש אופי. לו היה נוהג כיוסף התנ"כי, אז לא היה מתפתה להלני, ובמקום זאת היה יוצא מביתה ונמלט מהסכנה.
- (3) יכולנו לחשוב שהרוכל טיפש ולא רואה את הסכנה. למעשה חלום הרוכל הוא אמצעי אפיון עקיף המעיד על פחדים תת-מודעים של יוסף. בתוך תוכו יוסף מבין שהלני מהווה סכנה לחייו. הוא חולם שכלבת האדונית מתנפלת עליו ונושכת את גרונו. כלבת האדונית מטונימית לבעליה-הלני. לפיכך יוסף מבין שהלני תנסה לפגוע בו. הוא בוחר להתעלם מהסכנה.
- (4) על פי הסעיף הקודם, ברור שיוסף הוא שבחר להתעלם מהרמזים המטרימים הרבים המשולבים בסיפור: בחירת האדונית בסכין ציידים: קרני החיות על הקיר המעלות אדים טריים: כינויי ה"חיבה" המפחידים של הלני: "נשרי, פגר מתוק": חידת הבעלים: אי אכילה מצד האדונית ועוד.

מסקנה אישית:

- (1) האירוע הראשון שגרם לכל ההשתלשלות היה אירוע שאינו בשליטת הרוכל. הוא הגיע אל בית האדונית במקרה. הוא אף ניסה לחזור משם, אך הסתבך בדרכו והלך לאיבוד עד ששוב במקרה מצא עצמו בבית האדונית... לא הייתה לו ברירה אלא להישאר אצלה בשל השעה המאוחרת והסופה המשתוללת. אילו היה יום יפה היה ודאי ממשיך בדרכו והייתה נמנעת השתלשלות העניינים המתוארת. כוחות הגורל הם שהכריעו לפיכך את חיי הרוכל.
- (2) מסקנה הפוכה: הרוכל כיוון את עצמו לסכנה כבר למן פתיחת הסיפור. רוכל אמור להימשך לקהל (קונים פוטנציאליים) ואילו יוסף בחר להתבודד ביער ולהימשך אל המסתורין של בית האדונית המבודד. הוא זה שבחר להישאר עוד ועוד. אף אחד לא מנע ממנו לברוח. ההצמדות לסכנה הייתה באחריותו ובשליטתו הבלעדיים.

סיפורים עבריים מהמחצית הראשונה של המאה ה-20 וסיפורים מתורגמים

2) תאר מערכת יחסים בין דמויות בסיפור עברי מהמחצית הראשונה של המאה ה-20 או בסיפור מתורגם שלמדת. הסבר מה אפשר ללמוד ממערכת יחסים זו על טבע האדם או על החברה האנושית.

התשובה על-פי "כנורו של רוטשילד"/ צ'נוב

מערכת היחסים של יעקב עם הסובבים אותו הינה עכורה וגרועה בשל אופיו המריר של יעקב. הוא עסוק כל הזמן בחישוב הוצאות והפסדים ורואה רק את "חצי הכוס הריקה".
גם יחס החברה כלפי יעקב הוא יחס מנוכר. כינויו בפי אנשי העיירה הוא "ברונזה" – שם זה מבטא את דעת הקהל השלילית כלפי דמותו הקשה וחסרת הגמישות (כמו מתכת ברונזה).

יעקב אמן נגינה בכינור הוזמן לנגן בתזמורת חתונות של יהודים. המיזנטרופיות של יעקב באה לביטוי בכך שכשניגן לא התמסר לנגינה או לשמחת החתן והכלה. כל שעניין אותו הוא הכסף.

יעקב הוא מתקין ארונות קבורה. הוא חיכה בקוצר רוח למותו של מפקד המשטרה שגסס במשך שנתיים. כש"סוף סוף" הוא מת, יעקב הצטער רק על כך שהמפקד מת בעיר אחרת ושמתקין אחר הכין את ארון הקבורה שלו והרוויח הרבה כסף מכך. היחס של יעקב אל בני האדם אינו רגשי והוא בהקשר של רווח והפסד.

יעקב מתואר כמביט בחמיצות לעבר הנגנים האחרים בתזמורת: "ליד אזנו הימנית חרחר הבריטון ליד השמאלית – בכה החליל, שבו ניגן יהודי צנום ואדמוני, שעל פניו רשת שלמה של ורידים אדומים וכחולים". המוסיקה של האחרים היא "חרחור" ו"בכי" עבור יעקב. סלידתו מנגינתם היא מטונימיה של סלידתו מבני האדם הסובבים אותו.

תוצאות התנהגותו הבלתי חברותית של יעקב היא בכך שממעטים להזמינו לנגן באירועים. הוא מוזמן רק אם אין ברירה.

בגרות ופסיכותרפי

סיבה נוספת לסלידת יעקב מהחלילן הוא שם משפחתו – רוטשילד – כשמו של הנדבן היהודי אדמונד דה רוטשילד. ניתן לאפיין את דמות יעקב כמיזנטרופ (שונא אדם) ובמיוחד כאנטישמי שונא-יהודים.

יעקב אינו רק שונא בלבו את סביבתו. הוא אגרסיבי ובאופן פעיל אפילו מתנכל לרוטשילד הצעיר ומאיים להכותו.

יעקב "חזק כלפי חלשים": כלפי רוטשילד, כמו גם כלפי אשתו החולה והמסכנה. היא כלי שרת למלא את רצונותיו. היא פוחדת מזעמו ולכן לא מרשה לעצמה לשכב ולנוח על אף שהיא גוססת.

יחסו המנוכר של יעקב כלפי מארפה הוא ב"החפצה" שלה – הוא מונה אותה בכלל חפצי הבית כאילו היא חסרת ערך: "ובחדר זה היו שרויים הוא, מארפה, תנור, מיטת שניים, ארונות מתים, כלי מלאכתו וכל משקו".

השינוי ביחסו של יעקב אל סביבתו

6-במאי הוא היום בו חל מפנה בחיי יעקב. הוא עורך מאזן שנתי הגורר חשבון נפש אישי: הוא נבוך לראות שמארפה, אשתו, שמחה למות ולעזוב אותו. הוא מתחיל להכיר במגרעותיו: הוא מעולם לא הרשה לה לשתות תה בשל ההוצאות הרבות. הוא מעולם לא ליטף אותה או ריחם עליה. מעולם לא הביא לה מתנה ואפילו לא מתנות-חינם כמו דברי מתיקה מהחתונות בהן ניגן. כל המחשבות האלה עדיין לא מביאות לשינוי במערכת יחסי יעקב עם אשתו. הוא אפילו לא ניגש אליה.

יעקב לוקח את מארפה למרפאה. שם ניכר שינוי במערכת יחסיו עמה – הוא מתחנף לחובש ונלחם למען ריפוייה. יחד עם זאת השינוי אינו מהותי. כשהם חוזרים לביתם, לא רק שאינו מתייחס אליה, אלא עושה מעשה לא אנושי ומכין את ארון קבורתה בעודה חיה. גם בכך הוא רואה הפסד (שהרי אין מי שישלם לו). לכשתיקבר יעקב ישמח שהקבורה לא עלתה לו כסף. הוא אף מחמיא לעצמו על טיב עבודת נגרות הארון.

טרם מותה מזכירה מארפה ליעקב שהיתה להם ילדה עמה היו יושבים תחת עץ הערבה. הילדה מתה. זיכרון זה ומות מארפה בכל זאת מעוררים ביעקב רגש וכשהוא חוזר מבית הקברות הוא חש רגשות חמים כלפי אשתו המנוחה ואף מאשים עצמו על יחסו הקשה כלפיה. יעקב חש בצורך לבכות.

נפשו של יעקב עוד מסוכסכת ולכן יחסו אל סביבתו עדיין קשה. כשנתקל ברוטשילד המבקשו לנגן בחתונה, הוא מתנפל עליו באגרופים.

כשרוטשילד בורח רודפים אחריו ילדי הרחוב בקריאות. נוצרת הקבלה בין יעקב לרוטשילד כאשר גם אחריו רודפים הילדים בקריאות מבזות: "ברונזה, ברונזה". יש בכך ביטוי לביקורת

בגרות ופסיכומטרי

חברתית כלפי הגסות בה נוהגים אנשים בזולת ה"חלש" וה"חריג". בני אדם אוהבים להרגיש עליונים וחזקים על אלה החלשים מהם (כך יעקב כלפי רוטשילד ומארפה, כך החובש כלפי יעקב ומארפה, כך הילדים כלפי יעקב ורוטשילד). החברה אינה אוהבת יוצאי דופן (יעקב ה"קשה" כברונזה, כמו גם ניגודו – רוטשילד הרך, הבכין והחלש).

יעקב נתקל בעץ הערבה שליידו היו הוא, מארפה ובתו יושבים. העץ **מטאפורי** ליעקב: ערבה זקנה כמו יעקב הזקן, גזעה נבוב כמו אישיותו של יעקב העסוק בכעסים, בתוכה עורבים מקננים – כמו שבראשו מקננות מחשבותיו הרעות. כאן, בנקודה זו בחייו, חושב יעקב על טבע האדם ועל החברה האנושית: "למה יעשו בני אדם דווקא את ההיפך מן הנדרש? למה במשך כל ימי חייו חירף, גידף, צרח, עלב באשתו ואיים עליה באגרופיו? למה הפחיד זה עתה את היהודי והעליבו? למה בכלל ממררים בני-אדם את החיים איש לרעהו? יעקב מבין שחייו הם הפסד אישי. הוא מגיע למסקנה שאלמלא השנאה והטינה היו האנשים זוכים לתועלת עצומה.

יעקב הבין כי לשווא הוא שנא את רוטשילד ורדף אותו. הוא מעניק לו את כינורו טרם מותו כמחווה של חרטה ורצון לכפר. סיום הסיפור מלמד על כך שטבע האדם מורכב. יעקב לא סתם אדם קשה כ"ברונזה". הוא כך בשל טראומת מות בתו. החיים הקשים הופכים את האדם לקשה ומנוכר. כך גם רוטשילד, הנרדף על ידי הילדים המשסים בו את הכלב, הוא קרבן של החברה. גם הוא הופך למנוכר ומבקש בחוסר רגישות מיעקב לנגן בחתונה בעצם אותו היום בו קבר את אשתו.

למרות זאת, סיום הסיפור הוא בנימה חיובית כלפי אפשרות תיקון החברה אם האדם יתגבר על כעסיו ויתחבר אל רגשותיו. המוסיקה היא מטונימיה לעולם הרגש. המוסיקה מחברת בין בני אדם. היא מחברת בין יעקב לרוטשילד המקשיב לנגינת כינורו הבאה מן הלב העצוב, ומזדהה עמה עד דמעות. מנגינתו של יעקב מועברת לרוטשילד כירושה.

3. חיזו בטטה/ סמי ברדוגו

הניסיון לשמור על יציבות המשפחה כנגד גורמים המאיימים עליה הוא נושא מרכזי בסיפור "חיזו בטטה". הסבר והדגם קביעה זו, ובסס אותה על שלוש דוגמאות מהסיפור.

הצעת תשובה – בשיתוף עם גלעד הורביץ, מורה לספרות סניף תל אביב:

ניתן לקרוא את סיפורו של סמי ברדוגו – "חיזו בטטה" כתיאור ניסיונה של משפחת עולים חדשים, בת שלוש נפשות, לשמור על אחדותה מול העולם החיצוני המאיים עליה.

במרכז המשפחה עומדת האם, המדגימה באישיותה את הניסיון לשמר את יציבות המשפחה וגבולותיה המצומצמים. ניסיונות האם הם ביטוי לסדר הישן ולמקום הבטוח והמגן מפני עולם מאיים ולא מוכר.

כבר בכותרת הסיפור מופיעה המשפחה כולה כישות אחת מהודקת ולא ניתנת להפרדה. והרי "חיזו בטטה" הוא גם כינויה של האם בפי הבריות וגם שמותיהם של שני בניה.

במהלך הסיפור כולו לא מוזכר שמה של האם. כך היא נותרת במתכוון חסרת זהות משל עצמה.

האם מתוארת רק דרך ניסיונה האבוד מראש לשמר את העולם הישן, ואת המשפחה במרכזו, כמבצר מגן מפני העולם החדש והזר. היא מנסה לעשות זאת על ידי צמצום (במידת האפשר) של נקודות המגע בין המשפחה לעולם שבחוץ.

מי שבוחר להמשיך ולהתבונן בעולם החדש דרך הפריזמה המצומצמת שבחרה האם הוא בנה הבכור אדוארד, המכונה חיזו, שכמו מקבל עליו כירושה פסיכולוגית את דרך האם. הוא ממשיך להתבונן בעולם החיצון מתוך הבית פנימה, בלי ניסיון להפוך ולהיות חלק ממנו.

#קיימת הקבלה ניגודית בין אדוארד לאחיו שמעון. שמעון, המכונה בטטה, המייצג ראייה אחרת, גמישה ומסתגלת יותר, כזו המאפשרת לו להשתלב בעולם החדש, בארץ חדשה. בכך למעשה הוא מורד בדרך אותה מציגה האם. שמעון רוצה להיות חלק מהעולם החדש ולא רק מתבונן פאסיבי. הוא מתעקש להבין את מנהגיו, להכיר את הלכותיו ולהתענג על האפשרויות שהעולם החדש מאפשר.

שלוש דוגמאות הממחישות כיצד מנסה המשפחה לשמור על יציבותה כנגד גורמים

חיצוניים המאיימים עליה :

דוגמה ראשונה: הקשר ההכרחי והקרוב ביותר של האם עם העולם החיצוני היא עבודתה כמנקה במרפאה. היא משתדלת לעשות עבודה זו בצורה האפשרית הטובה ביותר. כך היא מאמינה, יאפשר לה העולם שבחוץ להמשיך ולשמור על משפחתה ועל יציבותה הכלכלית ולא

בגרות ופסיכומטרי

יאיים עליה. גם הבנים מתגייסים לעזור לה בניסיון הזה. אדוארד משמר כזיכרון חיובי את הסצנה שבה חוזרים השלושה מהמרפאה לאחר ניקיון יסודי, משותף, שמטרתו להגן על האם מהביקורת המאיימת כל כך של המפקחת. בדרכם חזרה אל הבית הם הולכים חבוקים, מהודקים, לא מסתכלים לצדדים, מאושרים על כך שהצליחו לעזור לאם לשמר את יציבות המשפחה.

דוגמה שנייה: החינוך של האם לילדיה מתרכז בהנחיה ליצור קשר מצומצם ככל האפשר עם הסביבה. הנחיית האם לבניה הבהירה כי אין צורך לדבר אם איש, אלא אם כן פונים אליהם ישירות. אל תדברו בבית הספר, הסבירה, רק אם שואלים אתכם, כך לא יחשבו עליכם משהו רע. חינוך זה, מדגים את ניסיונה של לשמור על גבולותיה הבטוחים של המשפחה ולא לאפשר פרצות בהגנה זו. על פי תפיסתה, העולם בחוץ הוא מסוכן ולא צפוי, ולכן יש להפחית במידת האפשר את המגע איתו.

דוגמה שלישית: השבר בסיפור מגיע עם חדירת העולם החדש אל הסדר הישן, אל המבצר המשפחתי והבית. השבר מתחיל כאשר האם מאבדת את משרתה כמנקה במרפאה. כעת ברור כי לא תוכל עוד לשמר בכוחותיה שלה, ללא עזרה חיצונית, את יציבותה ובטחונה של המשפחה. מפנה זה מביא להידרדרות מהירה במצבה הנפשי והגופני של האם עד למפלתה הסופית. בסצנת השיא בסיפור, חודר העולם החיצוני אל תוך הבית בדמותם של שני אחים בחלוקים לבנים. חדירה זו, מסמלת את חוסר היכולת של האם, ושל הזר-המהגר באופן כללי, לשמר את סדרי העולם הישן בתוך העולם החדש. לכן, לאחר מפלת האם מצליח שמעון, האח הצעיר המייצג את ראיית העולם המסתגלת, להמשיך בחייו ובהתערותו בעולם החדש. בניגוד אליו אדוארד בוחר להתכנס בתוך הבית ולהמשיך את הניתוק מהעולם החיצוני.

פרק שני – דרמה

4. מחזות מודרניים רבים מציגים מצבים של ניכור (זרות) והשפלה. הסבר כיצד מצב מעין זה בא לידי ביטוי במחזה המודרני שלמדת, ובסס את דבריך על שתי סצנות מהמחזה.

תשובה על פי "החדר"/ פינטר

"החדר" נכתב על ידי פינטר בשנת 1957 וזהו מחזהו הראשון. כמחזה שנכתב לאחר מלחמת העולם השנייה יש בו ביטוי לתחושות שעוררה מלחמה נוראה זו: האיום, יחסים כוחניים בין בני אדם, חוסר הביטחון, הניכור וההשפלה שחווה האדם בעולם המודרני. תחושות אלה באות לידי ביטוי בתבנית היסוד של המחזה: פלישת גורם חיצוני לחדר או לבית. זוהי בעצם שאלת היסוד הנוגעת לשאיפתו של האדם בכל הזמנים - להבטיח לעצמו מרחב מחייה משלו. שאלה זו יכולה להתבטא במישור הלאומי וגם במישור האישי.

במחזה "החדר", הדלת - אובייקט שגרתי ויומיומי הופך לאביזר בעל חשיבות מרכזית המסמל את האיום של מי שבא מבחוץ על מי שנמצא מבפנים.

הדיאלוגים המנוכרים - יש חזרות רבות, אמירות סתמיות, מן דיבור טבעי יומיומי וקטוע שאין בו רצף. אין בכוחה של השפה ליצור דיאלוג בין הדמויות. בהוראות הבמה יש ריבוי בהוראה "שהייה" (שתיקה). אופי זה יוצר דיאלוג מנוכר בין הדמויות שאינן מצליחות להעביר משמעות ולתקשר אחת עם השנייה.

רוז, אישה בת שישים, היא הדמות היחידה המצויה על הבמה (בחדר) לאורך כל המחזה. שאר הדמויות נכנסות ויוצאות כשהן יוצרות עמה מגעים שונים.

ביסוס הדברים על פי שתי סצנות:

1. רוז- ברט: סצינת הפתיחה

בתמונת הפתיחה אנו עדים לדיאלוג המתנהל בין רוז הפטפטנית לבין בעלה - גבר כבן חמישים - השותק, אוכל וקורא כתב עת.

בגרות ופסיכומטרי

דמותו השותקת של ברט מעוררת תשומת לב ותמיהה של הצופים, במיוחד לאור פטפוטיה של רוז על שביעות רצונה מהחדר.

רוז חוזרת שוב ושוב על כך שבחדר חמים. בחוץ קר. הקור הפיסי בחוץ עליו מדברת רוז הוא מטאפורה והחצנה להרגשתה שהעולם קר ומנוכר. החזרות שלה מעידות על אישה בעלת תודעה מוגבלת או תחושה עצבנית של חוסר ביטחון עצמי. היא אולי משכנעת את עצמה שוב ושוב שהחדר הוא מקום מוגן ובטוח. היא כנראה מרגישה תלושה ולא בטוחה בעולם הזר והמנוכר ולכן מתנחמת במקום האינטימי והחם שמספקים לה קירות חדר ביתה.

שתיקתו של ברט מבטאת גם היא יחס של ריחוק כלפי אשתו רוז. זו שתיקה אגרסיבית. זו שתיקה המתעלמת לגמרי מרוז – האישה המסורה והאימהית המסתובבת כל הזמן סביבו ודואגת לו לאוכל ומשקה. הוא מתנהג כאילו הוא זר לה. שתיקתו מבטאת כעס, שעמום, וביטול כלפי אשתו.

גם אביזרי התפאורה מחזקים את רושם הניכור:

א] ברט חובש כובע מיצחיה המסתיר את עיניו. כך אין קשר-עין בינו ובין אשתו. המצחייה היא מעין מחיצה המפרידה בינו ובין רוז מלתקשר באופן אנושי.

ב] ברט יושב לשולחן וקורא כתב עת. גם כתב העת מהווה חציצה בינו לבין אשתו ומחסום בקשר ביניהם. הם כאילו זרים זה לזה.

לסיכום: יחסו המזלזל של ברט כלפי אשתו בסצינת הפתיחה הוא יחס מנוכר. יותר מכך, הוא מתעלם בשקט ממנה ומניסיונותיה לפנות אליו בדברים ואף לספק אותו באוכל. התעלמות זו אל רוז כאל אבק בחדר, כאל כלום, היא התייחסות שיש בה השפלה.

2. ריילי- רוז – ברט.

ברט פורץ לחדר בדיוק ברגע שבו נוצרת קירבה בין ריילי, הכושי העיוור, לרוז. לפיכך, גם כשיש סימן לקרבה, היא מופרת והאווירה המנוכרת שבה להשתלט.

ברט מכריז: "חזרתי הביתה", הצהרה זו נשמעת צורמת על רקע מה שהתרחש רגע לפני כן בין רוז לבין ריילי שקרא לה לשוב הביתה. רוז אומרת "כן" בלבד ולנו הצופים לא ברור למי היא אמרת כן, האם היא נענית להצעתו של ריילי או האם היא מגיבה לדבריו של ברט. נראה שרוז עומדת בין שני גברים ואינה מסוגלת להכריע ולבחור ביניהם.

בגרות ופסיכומטרי

ברט מתנהג בתחילה כאילו לא הבחין בריילי. התעלמות זו מתקשרת אצל הצופה להתעלמותו של ברט מרוז בפתיחת המחזה. זו התעלמות שקטה אך אגרסיבית **בניכורה**. ברט כאילו מפריד עצמו מהעולם סביבו ומתעלם באופן **משפיל** מהאורח (ריילי) היושב בתוך חדרו.

ברט, שבתמונה הראשונה לא פצה את פיו, פותח בתיאור נלהב על אופן הנהיגה שלו. הוא מתאר כיצד הוא לקח את מכוניתו בתיאור בלשון נקבה המזכיר יחסים סאדו-מזוכיסטיים בין גבר שתלטן לבין אישה כנועה **ומושפלת**: "היא היתה בובה. היא לא מפשלת. אני מחזיק אותה ככה, אני משתלט עליה".

ברט מתיישב ליד ריילי. **ההשפלה** שבכח השתיקה של ברט וההתעלמות, הפכה **להשפלה בפועל**, שכן לפתע ללא כל הקדמה ברט מפיל את ריילי מכיסאו, מכנה אותו "פרעוש" ובוטט בראשו. תוקפנותו הפתאומית אינה מוסברת.

המחזה מסתיים בקריאתה של רוז: "אני לא **רואה** שום דבר, אני לא **רואה**, אני לא **רואה**". מוטיב העיוורון הוא מוטיב הלקוח מהטרגדיה היוונית בה באופן אירוני דווקא הנביא העיוור פיסית הוא זה ש"רואה" ויודע את המציאות האמיתית ואת האמת. גם כאן עיוורונה של רוז הוא בעל משמעות סמלית הקשורה לידיעת האמת- כיצד זה מתבטא כאן?

- אולי הידיעה המועברת מריילי לרוז היא ההכרה שהשהות בחדר היא סיוט. לא רק העולם האלים מחוץ לחדר **מנוכר**. גם החדר עצמו אינו מקום בטוח, חם ואינטימי כפי שחשבה בתחילת המחזה. דווקא הבעל ברט, בתוך החדר, הוא מקור האיום הגדול ביותר.

פרק שלישי – רומאן ונובלה

9. ביצירות רבות המחבר חושף את חיי הנפש של הדמויות באמצעים כגון מונולוג פנימי של הדמויות, דמויות משנה, חלומות, מוטיבים. הסבר כיצד שני אמצעים כאלה מסייעים לחשיפת חיי הנפש של דמות מרכזית (או שתי דמויות מרכזיות) ברומאן העברי או בנובלה העברית שלמדת. הדגם את דבריך.

תשובה בראשי פרקים על פי "סיפור פשוט"

אמצעי ראשון – חלום: חלומה של בלומה

בלומה היתומה מגיעה אל בית קרוביה. בלילה הראשון היא מתקשה להירדם. כשהיא נרדמת יש לה סיוטים. היא חולמת שהיא יושבת לבדה בעגלה באמצע הרחוב. נתביישה לשבת כך וירדה ממנה. "כיוון שירדה החלו הסוסים רצים..." חששה בלומה שלא ירמסו הסוסים את עוברי האורח, ו"הרגישה שפורענות מתרגשת ובאה".

החלום הוא אמצעי אפיון עקיף לביישנותה של בלומה. היא לא אוהבת להעמיד עצמה במרכז (בניגוד לצירל המהווה את ציב משפחתה ועירה). החלום משקף את ביישנותה מכך שכולם צופים בה והיא יורדת מהעגלה.

הסוסים הבורחים הם מטאפורה להוריה. כמו הסוסים המנחים אותה ומובילים אותה, כך גם היו הוריה. מות ההורים מחדד את חרדת הנטישה החווה בלומה בחלומה כנטישת הסוסים אותה.

תחושת יתמותה וחוסר האונים שלה מוצאים ביטוי בדימוי בחלום של עצמה בלב עיר לא מוכרת לבדה.

הכרכרה התקועה בדרך היא מטאפורה להרגשה של בלומה שאיבדה את הכיוון והדרך עם מות הוריה. היא "תקועה" בחייה.

חלומה בלילה הראשון בבית משפחת הורביץ הוא רמז מקדם לבדידות שתחוה בביתם ולאומללות שתבוא עליה מידיהם.

אמצעי שני – מוטיב הגבר (תרנגול)

מוטיב זה מאפיין את תהליך איבוד השפיות אצל הירשל. התרנגול מכונה בעברית קדומה "גבר".

בגרות ופסיכומטרי

מקור המוטיב במעשיה של ר' נחמן מברסלב על בן מלך שהשתגע וחשב שהפך לתרנגול הודו. גם אצל הירשל מציין המוטיב שגעון.

הופעת המוטיב לראשונה היא בצומת המרכזי בסיפור לאחר שבלומה סוגרת את השער בפני הירשל. הירשל עומד מול ביתה של בלומה בקור ובגשם. הוא חוזר רק בחצות לביתו. מתואר כי עם חזרתו השעון צלצל 12 צילצולים ו"קול הגבר קרא". מכאן הוא מתחיל להאיץ את תהליך השיגעון. צריך לשים לב שהמשפט מקשר בין שעון לבין התרנגול. קריאות התרנגול מתחילות להפריע להירשל יותר ויותר ככל שהוא משתגע.

השעון מייצג את הנורמה החברתית על פיה מתיישרים כולם (כולם קמים לעבודה בשעה מסוימת, כולם חוזרים מהעבודה בשעה מסוימת, כולם מתפללים בשעה מסוימת). גם ברוך מאיר הנורמטיבי מכוון שעונו טרם לכתו לישון (תיאור זה מופיע בתיאור החזרה ממסיבת חנוכה). גם התרנגול קורא בשעות קצובות ומייצג זמן. לכן הוא כל כך מפריע להירשל. הרי הירשל שונא את הנורמה החברתית שכפתה עליו להתחתן עם מינה. ביום בו הירשל ישתגע ויברח ליער שעונו יעצר. עצירת השעון היא מטאפורה לכך שהירשל מפסיק להתאים עצמו לנורמה.

הכינוי "גבר" לתרנגול מתקשר לכך שהירשל אינו מוכיח עצמו כ"גבר". הוא אינו נלחם כגבר על ליבה של בלומה אהבתו. להיפך, הוא נתון למרות אמו השתלטנית. גם כינויו "הירשל" הוא כינוי ילדותי מקטין (במקום "הירש" – שמו הרשמי).

באחד הלילות הירשל נזכר במעשה בשני שותפים שנסעו יחד, אך אחד מהם נמצא מת. החבר שנשאר חי היה מכובד ולא האמינו כי הוא הרוצח. אולם בעת שזה כתב מכתב לאשתו, עלה על המכתב תרנגול וטינף אותו. תפס האיש בזעם את התרנגול והרגו. במעשה אלים זה הסגיר עצמו אותו חבר, שהרי סביבתו ראתה שיש בו אגרסיה. מחשבות אלה של הירשל מעידות על האגרסיה והזעם המתפתחים אצלו עקב הנישואין הכפויים למינה. הירשל מתחיל לרצות להרוג את "כל התרנגולים שבעולם". הוא פוחד שירצה ברגע של זעם להרוג את מינה ולכן הוא מחביא את הסכין שלו.

בלילות יש להירשל סיוט שהוא שומע קרקורים של תרנגולים צהובים.
#ביום שבו הוא יוצא מדעתו, הוא מדבר עם מינה על התרנגול שמקרקר כל הלילה ועל כך שיש להיפטר ממנו.

כשהירשל משתגע ביער הוא הוגה בתרנגול. הוא יודע שתרנגול מתקשר לשיגעון (על משוגע אומרים שהוא "קוקו" או "קוקוריקו"). לכן הירשל משתדל לא להשמיע קול של תרנגול. אך יחד עם זה הירשל מתחיל לגעגע כצפרדע.

בגרות ופסיכומטרי

לאחר שיטוטים ארוכים ביער נמצא הירשל צועק: "אל תשחטוני אל תשחטוני, אני אני תרנגול". כאן עולה ההקשר למושג "תרנגול כפרות". כמו תרנגול כפרות ביום כיפור, גם הירשל חש עצמו כקרובן של החברה.

פרק רביעי – שירה

שירת ימי הביניים

12. ישנה בחיק ילדות.

[א] הסבר את העמדה העולה מהשיר בנוגע לחיי האדם.

[ב] פרש את הבית השלישי בשיר, והסבר את תרומתו לביטוי עמדה זו.

תשובה בראשי פרקים

[א] #המשורר פונה אל נשמתו הסוררת השקועה בהבלי העולם הזה, שאינה רוצה להתבגר ו"להתעורר".

מושג הזמן הוא מושג שלילי מקובל בימי הביניים, המרמז להבלי העולם.

#התפישה של הנשמה על פי משוררי ימי הביניים היא תפישה המבוססת על תפישה כוללת יותר של האדם כ"צלם אלוהים". הנשמה, על פי תפישה זו, מקושרת לאלוהים. לכן חייבים לשמור על טהרת הנשמה ולעמוד מול פיתויים חושיים של "הזמן" ושל הנעורים. על הנשמה להכין עצמה לחיי הנצח של העולם הבא מתוך התכוונות לעבודת האל.

[ב] בית ג': #בבית זה פונה הדובר אל נפשו.

הדובר קורא לנשמתו להשתחרר ("התנערי") מהבלי העולם הזה.

ההשתחררות/התנערות מתוארת בדימוי: להתנער כמו צפרים אשר

מתנערות מטל ["מרסיסי הלילה"].

בשיר יש ריבוי במילות תנועה – קומי, צאי, התנערי, דאי, היי מרדפת.

המילה "התנערי" בבית ג' היא שלב בתנועה זו מן ההתכנסות העוברית של הנשמה (ישנה, תשכבי) אל היציאה והצטרפות אל קהל שלם של מתפללים ("סוד נשמות").

הריבוי במילות תנועה מעשיר את השיר והופך אותו לשיר דינמי ומלא חיים, כאשר

אל מול כל אלה עומדת השינה כניגוד.

שירת ביאליק – זריתי לרוח אנחתי

15. הסבר את התהליך המתואר בשיר. בתשובתך הסבר גם כיצד יסודות המים והאש ממחישים תהליך זה.

השיר שלפנינו הוא שיר ארס-פואט. בשיר זה מבכה הדובר את אובדן יכולתו לכתוב שירה. הוא כואב את התייבשות מקורות שירתו.

בכלל יצירת ביאליק משמשים יסודות המים והאש כמוטיבים המדמים באופן מטאפורי את מקורות היצירה. באמצעות ה"דמעה" וה"שלהבת" מתאר המשורר את התרוקנות יכולתו לכתוב שירים ולהיות פורה ומאושר.

התהליך המתואר בשיר הוא איבוד כוח היצירה. אבדן זה מוצא ביטוי מטאפורי בהשוואה בין עצמת הכח השירי בעבר ("שלהבת", מעיין) לבין הידלדלותו בהווה (משלהבת האש נשאר רק "אוד עשן" והמעין יבש).

בבית א' מתואר ההווה: המשורר מרגיש כ"אוד עשן" – ניצוץ הכתיבה הפך לשארית ממדורה גדולה. המשורר משתמש במטאפורה מיסוד המים - "דמעה" המטונימית לצער עמוק של המשורר. הדמעה והצער שלו "מבזבזים", שכן הם החול סופג אותם. הרי מחול לא יכול לצמוח דבר. הצער-דמעה הופך לשיר המבזבז על חול-קוראים שאינם מתרשמים מצער המשורר ואינם "מרגישים" את השיר. תיאור הדמעה המבזבזת על חול ממחישה את תחושת הסבל והבדידות של המשורר.

בית ב' מתואר מצב הדובר בעבר: הייתה בו אש יוקדת. בהדרגה דועכת יכולת הכתיבה שלו. המשורר מחבר כאן בין יסודות מנוגדים של אש ("אורה") ומים (מעין) כדי לתאר שיר: "בי נבע מקור אורה". מקור האור - מקור השירה - נבע בי כמעין שופע מים. השיר הוא פלא הנוצר מניגודים אלה. אך בהווה כח היצירה והשירה של המשורר "ייבש נטפים נטפים". מעיין-השירה יבש. אם בעבר הכתיבה הייתה כשלהבת גדולה, בהווה היא דועכת "רשפים רשפים" (ניצוצות שנותרו מהלהבה הגדולה).

אמצעי ספרותי של חזרה מדגיש את הפיחות ומיעוט כוח היצירה אצל המשורר: "נטפים נטפים" + "רשפים רשפים".

בית ג' שוב מתאר הווה: הדובר משווה בין מצבו בעבר למצבו בהווה ובוכה על מר גורלו. בעבר נבעה שירת המשורר כמעין שופע. מוטיב המים מתגלגל כאן לדימוי נטורליסטי פסימי ומזעזע של נזל המתקשר לכאב – דם. בהווה שירת הדובר היא כפצע "שותת ומטפטף לפעמים". "פצע שותת" היא מטאפורה בה נקשרים הדמעה והנזל לצבע האדום של יסוד האש. מלהבת היצירה נותר רק אפר.

18. "האמנם עוד יבואו ימים/ גולדברג

הסבר על פי השיר כולו את המשמעות של ההליכה בשדה. הדגם את דבריך.
בתשובתך התייחס גם לעובדה שהשיר נכתב בעיצומה של מלחמת העולם
השנייה (1943).

תשובה

השיר נכתב בשנת 1943. הוא שיר תגובה לנוראות מלחמת העולם השנייה כאשר מימדי
האסון היו ידועים. בקרב רבים בארץ היו רגשי אשם וייסורי מצפון על כך שנותרו בחיים,
המשיכו בארץ ישראל את חייהם כרגיל בזמן שאחיהם באירופה נרצחו.
המשוררת מבקשת בשיר לבטא את זכות החיים הבסיסית של אלה שנשארו בחיים,
#בשיר היא מבקשת למצוא מרגוע מהתחושות הקשות שליוו אותה.
הרצון לחיות חיים פשוטים ושלווים מוצא ביטוי במטאפורת השדה. השדה מבטא את הרצון
לחיים פשוטים של שלווה, להליכה תמימה, פשוטה, הליכה שבה ירגיש האדם את הטבע
ויתחבר אליו.
#המילה "שדה" מציגה לקורא תמונה כללית, אך לא מפורטת במיוחד, של מקום גדול,
חופשי, פתוח. אין הדוברת מציינת באיזה שדה מדובר – שדה פרחים, שדה שיבולים, או
אולי שדה מלחמה. האמנם יבואו ימים בהם תוכל להלך חופשיה בכל שדה? לטייל בתום-לב
בשדות הללו שבהם נלחמים עכשיו צבאות?
יש ניגוד בין מצב השדה בהווה לבין המצב המקווה של ההליכה בשדה:

בהווה: הנמענת הולכת בשדה ומרגישה את להט השרפות, את המלחמה. היא הולכת בגשם
חזק שמכות בה "עדת טיפותיו הדופקת".
בעתיד: מקווה הדוברת לימי "סליחה וחסד" בהם ניתן יהיה ללכת בשדה מיטבי בו תמצא
שקט, שלווה ולבה יתרחב כמו "האור בשולי הענן".

1. ימים שאפשר ללכת בשדה כמו "הלך התם" (הליכה תמימה ושלווה).
2. ימים שבהם יהיה אפשר ליהנות ממגע עלי האספסת (צמח בר שנזרע כמספוא
לבהמות) ללכת בשדות ולהתמכר לטבע.
3. ימים שבהם אפשר יהיה ללכת בשדות בפשטות, בתמימות, ללכת בשלווה ולחוש
את מתיקות דקירתם של שלפי השיבולים (חלקי קנים של שיבולים בשדה שנקצר).
4. ימים שבהם אפשר לנשום את תלמי האדמה המרגיעים.

בגרות ופסיכומטרי

5. ימים בהם אפשר להביט ולראות את השמש המשתקפת בשלוליות .

6. ימים שבהם יהיה פשוט מותר ואפשר לאהוב .

הדוברת יודעת שבהווה אין עדיין מקום לסליחה וזו אולי תבוא בעתיד. המילים המביעות תחושה זו הן "האמנם" ולשון-עתידי "ותלכי".

סיום בית א' – "ומחשוף כף רגלך ילטף בעלי האספסת, או שלפי שיבולים ידקרוך ותמתק דקירתם" מצביע על מורכבות. מצד אחד זהו תיאור נעים ופסטוראלי. מצד שני יש כאן תחושת אי נוחות (דקירת השיבולים). מורכבות זו מודגשת באוקסימורון המחבר שתי מילים מנוגדות - "ותמתק דקירתם". חיבור ניגודים באוקסימורון זה מלמד על נכונות המשוררת להיות מסופקת מחייה למרות שיש בהם כאב. אולי היא אפילו תלמד ליהנות מהכאב שהרי דווקא תחושת הדקירה מצביעה על היות האדם חי. הכאב הופך למתוק כאשר לא פוחדים ממנו ואין הוא מאיים על הקיום האמיתי. אוקסימורון זה מדגיש את טבעיות החיים, שבכוחה להישמר גם בתנאים לא אידאליים ואפילו בשעת קושי של ממש.

הדוברת רוצה להרגיש את הטבע הטרוויאלי מעקצץ בכפות רגליה החשופות. רגליים חשופות, ללא הגנת נעל, מלמדות על תחושת ביטחון.

השדה הוא מטאפורה לממשיות החיים. השביל, קרני השמש, השלולית מייצגים את הדברים הממשיים בטבע.

השדה מפעיל את החושים. תיאור החושים מעצים את הרושם המוחשי והחי של השדה: "ונשמת" – ריח. "וראית" – ראייה. "ילטף"/"ידקרוך" – מישוש. החיבור אל החיים מחייב מעורבות של החושים.

גם פעולות ההולכת בשדה הן פעולות המחזקות את רושם החיות: "נשמת", "רגוע", "ראית". ההליכה בשדה היא מטונימיה לחיים שאפשר ממש לגעת בהם.

בסיום השיר ישנה הפנייה: "שוב תהיי ענוה ונכנעת כאחד הדשאים, כאחד האדם". דימוי זה מדגיש את התמזגות האדם עם הטבע. גם בתנאים קשים ניתן לשמור על צלם אנוש – יושר וצניעות – ולהישאר בן אדם אשר פשוט ובאופן הטבעי ביותר חי את חייו.

לסיכום: הביטוי "ותלכי בשדה" הוא ביטוי חוזר. החזרה מדגישה את הרעיון המרכזי בשיר: ההליכה התמימה בשדה ממחישה את הקיום הפשוט של החיים. זוהי חזרה המשרתת את הרעיון של כמיהה לחיים רגילים לגמרי, במין הרמוניה עם הטבע.

החזרה על רעיון ההליכה בשדה שונה. בבית הראשון והשני הביטוי "ותלכי בשדה" מופיע כשאלה ותמימה והוא המשך של "האומנם". בבית השלישי הביטוי "את תלכי" נקרא כעובדה. הדוברת הצליחה להשתכנע תוך כדי השיר שהדבר אפשרי.

בגרות ופסיכומטרי

יחד עם זאת יש מחיר של בדידות – "את תלכי בשדה. לבדך". ההתמודדות עם ההווה הקשה היא התמודדות בודדה (אם אין אני לי מי לי). דווקא ה"לבד" הזה מעיד על כח נפשי רב שיעזור לה, לזאת שתלך בשדה, להתגבר ולעבור הלאה. השדה הוא סמל. הוא שדה קונקרטי מוחשי אמנם (ריאליסטי: עלי אספסת, שלפי שבולים, תלם, שלולית) אך הופך בהדרגה לסמל המבטא רעיון מופשט של חופש, דרוו, מרחב פתוח גדול (לאו דווקא פיזי).

21. לא כרוש/ יהודה עמיחי

מבנה השיר מבוסס על ניגודים, כמו יחיד ורבים, סביל ופעיל (פסיבי ואקטיבי), חיים ומוות.

הסבר כיצד ניגודים אלה בשיר בונים את משמעותו. בסס את תשובתך על שלוש דוגמאות מהשיר.

תשובה בראשי פרקים

שיר הגותי וארס-פואטי.

מוצגת דרך-חיים רצויה לדובר. הוא מעמיד ניגוד בין יחיד ורבים. הוא לא רוצה להיות "אחד", בולט, ההולך בראש המחנה, אלא להיות "מרובה": אחד מרבים, לא מתבלט, רב-גוני וחופשי.

בהתאם לדרך-החיים הבלתי-מתבלטת, גם דרך המועדפת להיפרד מהחיים (למות) היא הדרך השקטה והמוצנעת.

עקרון מבני הוא התבנית "לא-אלא" השולטת בשלושת הבתים הראשונים. תבנית זו מחדדת את הניגודים בשיר.

הכותרת – "לא כרוש" - מכוונת לאופן הקיום שהדובר בשיר דוחה או שולל. שלילה זו תחזור בוואריאציות שונות בשלושה מתוך ארבעת בתי השיר.

בית ראשון – ניגוד בין ברוש לדשא: הדובר אינו רוצה להידמות לברוש אלא לדשא. הברוש מתאפיין בייחודו: הוא ניצב לבדו בנוף ויש לו נוכחות בולטת ומוצקה. לעומת זאת, הדשא מתאפיין בריבוי. הוא מורכב מהמוני עשבים קטנים, שאף אחד מהם אינו מתבלט, וכך נוכחותו של כל עשב כאילו מתמזגת בתוך ההמון.

תאור הדשא בשני דימויים:

א] במראהו: "אלפי יציאות"

ב] באפיו: "כהרבה ילדים" במשחק מחבואים בניגוד לאותו אחד שמחפש (המקביל לברוש בבדידותו ובולטותו).

ברוש כמטאפורה לסגנון חיים	דשא כמטאפורה לסגנון חיים
ייחודיות, אחידות, שלמות.	רב-גונית
גובה, בולטות, מנהיגות.	נמיכות, אי-התבלטות, השתייכות לחברה
בגרות, כבודת ורצינות, "מכובדות".	רעננות, זריזות (דשא גדל מהר)
חדות מבנה הברוש אולי מייצגת סגנון חיים חד-משמעי, ישיר, נחרץ.	עדינות גבעול הדשא אולי מייצגת סגנון חיים זהיר
לברוש מבנה מוצק וברור. גם ברוח הוא שומר על תבנית מראהו האחידה. אולי מבנה זה מייצג סגנון חיים נוקשה, כלוא.	קשה להבחין בגבעול הדשא הבודד. דשא הוא כאל משטח. אולי מבנה זה מייצג סגנון חיים משוחרר מתבניות, חופשי.

בית שני – ניגוד בין מלך לגשם: הדובר אינו רוצה להידמות למלך אלא לגשם. הקבלה ניגודית זו כבר אינה פשוטה כמו הקודמת. הברוש והדשא שייכים לאותו תחום – צמחים בטבע - ואילו מלך (שאל – "בן קיש") וגשם שייכים לתחומים שונים, לכאורה בלתי ניתנים להקבלה.

יחד עם זאת יש קשר מקביל בין ברוש לשאל: על שאל המלך נאמר, שהיה "משכמו ומעלה", כלומר, מורם מעם, יחיד במינו, דמות של מנהיג. בכך ניתן לראות הקבלה בינו לבין הברוש.

יש גם קשר ניגודי בין שאל לדשא: הביטוי "משכמו ומעלה" מבטא מצב של התגברות (צמיחה) מלמטה כלפי מעלה. מצב זה מתהפך כשמדובר בגשם, אשר יורד מלמעלה כלפי מטה.

בבית השני נבנה ניגוד בין היחיד (מלך) לבין הריבוי (גשם, אוויר, פריחה - מקומות, עננים, פיות), ובכך נמשך פיתוח הרעיון שהוצג בבית הראשון.

הגשם כאן מקביל לדשא. המוני הטיפות - כמו המוני העשבים - הן קטנות, וחסרות ייחוד. כל כוחן - בריבוי. המשאלה להיות כמו גשם מחזקת על-ידי שתי משאלות נוספות: להיות כמו אוויר וכמו פריחה באביב. כמו הגשם, שניהם מורכבים מריבוי של פרטים זעירים: האוויר עשוי מאין-ספור חלקיקים, ופריחת האביב - מהמוני פרחים בגדלים וצבעים שונים. אמנם האוויר "קיים" כל השנה, והפריחה מופיעה רק באביב, אך שניהם "מפוזרים", כלומר, נמצאים בכל אתר ואתר.

בגרות ופסיכותרפי

הניגוד בין יחיד ורבים בהקשר ארס-פואטי: "להתחלחל" (להספג), "להיות שתוי" (שישתו אותו), "להיות נשום" (שינשמו אותו) – אלה הם הדברים שהדובר בשיר שואף להם. המשמעות הארס-פואטית עולה כאן ללא קושי: הדובר אינו רוצה להיות משורר של מיעוט מיוחס אלא שואף להיות משורר של רבים, ששירתו נקלטת ו"נצרכת" על-ידי הציבור כמים וכאויר.

הניגוד בין שאול המלך למים ואוויר. זהו הניגוד שבין הכרחי לבין מותרות. מים ואוויר הם תנאי בסיסי לחיים, בעוד שהמלכת שאול מתוארת בתנ"ך כמותרות וכהתרצות לדרישת העם למרות הסתייגות אלוהים.

בית שלישי המוות המנוגד לחיים: עד כה המשורר עסק בחיים. עתה הוא עובר לתאר את **הניגוד** – המוות הרצוי. בבית זה נפתחת החטיבה השניה בשיר – חטיבת הפרידה מן החיים.

במרכז בית ג' תמונה מרומזת של אדם, המובהל לבית-החולים.
הדובר דוחה את הדרך הבולטת, המוחצנת והדרמטית של פרידה מהחיים. הוא בוחר בניגודה - בדרך המוצנעת, השקטה, שהיא גם הטבעית. פרידה "ללא רעש וצלולים".

א] **מוות בסגנון "ברוש"** - הדובר דוחה צלצול חזק, שיעיר את הרופא התורן, וכניסה בשער הראשי.

ב] **מוות בסגנון "דשא"** - הדובר מעדיף להיפרד כך מהחיים: דפיקות בהרבה אשנבים וכניסות צדדיות.

שינוי בתבנית הניגודים "לא...אלא": בית ג' שומר על תבנית "לא-אלא", שהופיעה בבתי הקודמים, אך שלא כמוהם נעדרת ממנו כ-הדמיון. **האנלוגיה הניגודית** נעשית באופן מעורפל יותר תמונות לשון בלבד. כאילו הפרידה מן החיים מלווה בהתרחקות ועמעום התיאור.

בית רביעי:

השיר מסתיים במקום שאליו מגיעים כולם (חי, צומח ודומם): "מישור היותור הגדול". זוהי מטפורה מורכבת המתארת את העולם שלאחר המוות. עולם אשר השאיר מאחוריו את כל המאבקים והניגודים, שכביכול הפכו לאבק. אולי לכן נפסקת בבית זה התקבולת הניגודית ששלטה בשיר. במטפורה המסיימת אנו מגלים, שגם העולם הבא מתאפיין בתכונת הריבוי: האבק - כמו הדשא והגשם - עשוי גם הוא מהמוני פרטים זעירים, חסרי ייחוד - "הרבה ריבוא גרגרים". אפילו האין, רומז עמיחי, עשוי המוני "אינים קטנטנים". רמז לכך, שהאופן הטבעי,

בגרות ופסיכומטרי

הנכון, הן של החיים והן של המוות הוא בצורת הרבים האנונימיים ולא בצורת האחד הנבדל מן ההמון. השיר, שהתחיל ב"לא כרוש" סיים את מהלכו הכרונולוגי-מטפורי עם ניגודו הגמור של הברוש: אבק של "הרבה ריבוא גרגרים".

פרק חמישי – שיר שלא נלמד

29. שטפון/ אלמוג בהר

א. הסבר את השלבים השונים של הקשר המתואר בשיר.
ב. שם התואר "מוגזמת" נזכר בבתי השיר שלוש פעמים, ובכל פעם בהקשר אחר. הסבר כל אחד מהקשרים אלה. בתשובתך התייחס גם לתרומה של הלשון הציורית להמחשת הגזמות אלה.

תשובה בראשי פרקים

א. השלבים בקשר הזוגי:

- 1) שלב "אהבה מוגזמת"
- 2) שלב המילוי: "היא מלאה את כלי". הדובר מרגיש סיפוק. האהבה מחזקת אותו. יחד עם זאת זו אהבה בעייתית, שכן הדובר שומרה לעצמו ומתמלא ממנה במקום שזו תהיה אהבה זוגית. הוא אינו מעניק מאהבתו לאישה הנאהבת.
- 3) שלב התחלת הגלישה ופחד הדובר: "ואז החלה לגלוש...שלא תשפך לשווא". הדובר מבין שהיצרים החזקים יוצאים משליטה. הוא מרגיש שאין איזון בקשר. אהבתו היא אהבת שווא שכן אינה אהבה שיש בה הדדיות. אהבתו מבוזבזת על מישהי שאינה פנויה אליו.
- 4) שלב התאהבות האישה באחר: "אבל את כבר היית מלאה באהבה אחרת/ ולי לא נותר בכך מקום". קיימת הקבלה בין הדובר לבין האישה. הם דומים בביטוי יצרי חזק שהרי שניהם מתוארים כ"מלאים באהבה". הבעיה היא שהאישה אמנם מלאה באהבה, אך למישהו אחר. לא נותר בה ולו מעט מקום לאהוב את הדובר.

בגרות ופסיכומטרי

- 5) הדובר מנסה להציל את המצב מאוחר מדי: "ובקשתי להעביר מעט ממנה אליך". כאן הוא מתפכח ומבין שנזכר מאוחר מדי להראות את אהבתו לאישה. להעביר ממנו אליה.
- 6) שלב הפרידה: "ראי כמה השקיעה מוגזמת"
- 7) שלב התחנונים: "ראי, גם תחינתי מוגזמת". מה שהיה בקשה בבית הראשון, הופך לתחנונים בבית האחרון.

ב. הקשרי שם התואר "מוגזמת"

- # שלוש פעמים המילה "מוגזמת" חוזרת בשיר.
- # אהבה מוגזמת המומחשת במטאפורה של כלי שהיה כה מלא עד שהחל לגלוש. זוהי וריאציה על הביטוי השכיח בהקשר של אדם טעון רגשית: "הוא היה מלא עד גדותיו".
- # שקיעה מוגזמת. ההבנה של הדובר שאין עתיד למערכת יחסים זוגית עם האישה, גורמת למצוקה בשעת הפרידה. מצוקה זו מומחשת במטאפורה של שקיעה. יש כאן היפוך אירוני בשימוש בלשון ציורית של תמונת שקיעת שמש. הרי שקיעה מתקשרת לרומנטיקה, ואילו כאן השקיעה היא מטאפורה לסיום האהבה בדעיכה. אור חיי הדובר כבה. אהבתו נפרדת ממנו ונעלמת מחייו כמו שהשמש עוזבת העולם בעת שקיעה.
- # המשורר עושה אנאלוגיה בין ההגזמה שבאהבתו ובין ההגזמה שבפרידתו מהאישה. כביכול הם מקבילים בעוצמת הרגש. הוא מרמז יפה גם להקבלה בין האהבה לבין הפרידה בכל הקשור גם לעצמת היצר. השקיעה-פרידה מתוארת בעצמה יצרית המתאימה גם לתיאור משגל בין זוג אוהבים יצרי: "מזיעה, מתאדמת, מבכה, מתנשמת".
- # המילה "מוגזמת" גם מסיימת את השיר. מדובר על "תחינתי מוגזמת". בבית השני הוא פנה אל האישה בבקשה, ואילו כאן הבקשה מוגזמת לתחינה ממש. הביטוי המבני לכך בשיר הוא בחזרה שוב ושוב על המילה "ראי". הדובר פונה שוב ושוב לנמענת. מדוע אינו מניח לה בשקט לעזוב אותו? מה הוא מבקש ומתחנן?
- # השיר אינו מסתיים בנקודה. למעשה אף בית לא מסתיים בנקודה. הוא מורכב מקטעי משפטים קצרים היוצרים מקצב מקוטע היוצר רושם של בכי. הדובר מבכה את אבדן זוגיותו. גם בכי זה מוגזם ומועצם בהבעה היצרית והרגשית שלו, כפי שמרמזת כותרת השיר "שטפון".